

РЕЦЕНЗИЯ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД НА

Йоанна Росенова Андонова

НА ТЕМА:

ОНТОГЕНЕТИЧНА ДИНАМИКА НА ЛАТЕРАЛИЗАЦИЯТА НА  
ВНИМАНИЕТО В УЧИЛИЩНА ВЪЗРАСТ: ЕФЕКТИ ВЪРХУ  
АКАДЕМИЧНАТА УСПЕВАЕМОСТ И ИНТЕЛИГЕНТНОСТТА

за присъждане на образователна и научна степен „доктор“ в област на висше образование 3. Социални, стопански и правни науки, професионално направление 3.2 Психология, научна специалност 05.06.05. Педагогическа и възрастова психология.

Представеният дисертационен труд е написан на 145 страници и в структурно отношение е разделен на увод, 3 глави, обобщение, изводи, приноси, библиография и приложения. Библиографската справка съдържа специализирана литература, релевантна на разглежданата проблематика и отразяваща съвременните постижения и тенденции в невропсихологията.

Едно от модерните направления в съвременните невронауки е изучаването на функционалната асиметрия на церебралните хемисфери. Известно е, че тази асиметрия се определя от генетично зададени фактори като ръкост и пол и са общия базисен патерн на хемисферните специализации, като не се изключва и действието на социални фактори.

Въпреки множество изследвания, въпросите, свързани с онтогенетичното развитие на латерализацията на селективното внимание в зрительно пространствената модалност и на екзекутивното внимание в слухово вербалната модалност, са слабо проучени.

Темата на дисертационния труд е актуална и касае непроучен и неизяснен проблем за формирането на хемисферната доминантност за процесите на селективното и екзекутивното внимание и ефекта от тези процеси върху когнитивната ефективност.

Съществуващите модели за обяснение на функционални различия между хемисферите не дават задоволително обяснение на твърде сложните взаимодействия между мозъчните полукълба. Изучаването на възрастта като фактор за формирането на хемисферните асиметрии се превръща в особено актуално. Акцентът се поставя върху сроковете и детерминантите на формиране на „зрял“ патерн на хемисферните асиметрии, както и на промените на хемисферните асиметрии в онтогенеза.

Традиционно проучванията са свързани с езиковите и речевите функции и резултатът в концепцията за хемисферната екипотенциалност и концепцията за прогресивната латерализация. За разлика от езиковата латерализация, латерализацията на зрителното пространствено внимание е слабо проучено.

В представения дисертационен труд надлежно са разгледани теориите за вниманието. Дисертантката показва много добро владение на понятийния апарат и отлично боравене със специализирана литература. От разгледаните теории дисертантката отличава и акцентира на дискриминационно-базираната теория за вниманието. Тя правомерно подчертава, че съвременната перспектива на изследване и осмисляне на вниманието акцентира върху неговата многокомпонентност и интегративност. Вниманието се определя като феномен, проявяващ се в различни форми и изискващ участието на различни мозъчни структури и механизми.

В края на всеки параграф от теоретичната част се прави систематизация, с открояване на съвременните тенденции и нерешените въпроси. Това значително улеснява осмислянето на текста и показва много добрите способности на дисертантката за анализ и синтез на обсъжданата проблематика.

На базата на проучването на съществуващите към момента данни от предходни изследвания по тази проблематика са формулирани 4 хипотези. Хипотезите са ясно формулирани и биха могли да бъдат отхвърлени или потвърдени с предложената изследователска батерия. Изследователската батерия е описана много подробно и ясно. Използвани са методики, част от които са малко известни или малко използвани в нашата невропсихологична практика. Изследването е изключително трудоемко и изчерпващо, изискващо много добро планиране и прецизно осъществяване, с което дисертантката очевидно се е справила.

Изследвани са общо 380 субекта, на възраст от 5г.11м. до 50г.2м., обособени в четири възрастови групи, при еднакво полово съотношение. Първата група е съставена от 100 деца на възраст от 5г.11м. до 7г.3м. (ПУВ). Втората група е съставена от 100 деца на възраст от 10г.7м. до 11г.4м. (НУВ). Третата група е съставена от 100 деца на възраст от 14г.10м. до 15г.3м. (СУВ), а четвъртата група – от 80 субекта на възраст от 21г.4м. до 50г.2м. (ЗРВ). Експерименталните групи са формирани изключително прецизно, което предполага и достоверност на получените резултати и направените изводи.

За обработката на суровите данни са използвани адекватни статистически методи. Получени са множество емпирични данни, които са анализирани изключително прецизно. Нищо не убягва от вниманието на дисертантката.

Анализите са съответни и ясни, правят се съпоставки с вече известни изследвания, отбелязват се ограниченията на настоящето изследване, което отваря перспектива за бъдещи изследвания.

Получени са интересни данни относно проявения тип неглект при изпълнението на задачата за разполовяване на линии. Всички групи деца –ПУВ, НУН, СУВ, разполовяват вляво от реалния център, когато използват лява ръка и вдясно от реалния център, когато използват дясна ръка, т.е. на групово равнище демонстрират симетричен неглект. Единствено група ЗРВ демонстрира тенденция на отклоняване вляво от действителния център при разполовяване и с лява, и с дясна ръка, т.е. на групово ниво субектите в зряла възраст показват десностранен псевдонеглект. Установена е възрастова динамика в честотата на проявата на симетричния и на десностранния неглект, с тенденция на доминиране на симетричен неглект в детска възраст, която отслабва от началото към края на детството, трансферирайки се в десностранен неглект в зряла възраст.

Установява се, че с нарастване на възрастта се увеличава и ефективността на дихотичната вербална перцепция, като е налице по-добро опознаване на патерните, подавани на дясно ухо, в сравнение с подадените на ляво ухо. Вътрегруповите сравнения на изпълнението на задачата в условията на насочено внимание към дясно ухо потвърждават статистически значимото преимущество на дясно ухо във всяка една от изследваните възрастови групи. Статистически значимо по-нисък перформанс на дясно ухо демонстрира група ПУВ в сравнение с всички останали групи, група НУВ в сравнение с група ЗРВ, и съответно група СУВ в сравнение с група ЗРВ.

Установено е, че възрастта е фактор, който значимо повлиява способността за успешно подобряване на перформанса на дясно ухо, като с нарастване на възрастта се повишава процентът на участниците, успели да идентифицират по-голям брой патерни на дясно ухо при инструкцията, насочваща вниманието към ДУ, в сравнение с неутралните условия.

Установено е, че възрастта е фактор, който значимо повлиява способността за подобряване на перформанса на ляво ухо в условията на манипулирано към ляво ухо внимание, като с нарастване на възрастта се повишава процентът на участниците, успели да идентифицират по-голям брой патерни на ляво ухо при инструкцията, насочваща вниманието към лява ухо, в сравнение с неутралните условия на изпълнение на задачата.

Получените резултати показват, че изследваните групи демонстрират статистически значимо по-добър перформанс в условията на насочено към

дясно ухо внимание, отколкото в условията на насочено към ляво ухо внимание.

Анализът на средния годишен успех на изследваните три възрастови групи – ПУВ, НУВ и СУВ, открива явни и съществени различия, свидетелстващи че възрастта е фактор, който значимо повлиява академичната успеваемост, очертавайки тенденцията за влошаване на академичната успеваемост с нарастване на възрастта, отчетено в периода от ПУВ до СУВ.

Комплексният сравнителен анализ на данните от двете латерализирани задачи – разполовяване на линии и дихотично слушане, свидетелства за наличие на свързани с развитието промени в латерализацията на селективното зрително пространствено и на екзекутивното слухово вербално внимание, като недвусмислено разкрива незавършеността на тези процеси в детска възраст.

Резултатите от проучването на онтогенетичната динамика на латерализацията на екзекутивното внимание, изследвано в слухово-вербалната модалност чрез тест за дихотично слушане, очертават патерн на възрастово обусловени различия, твърде сходен с този, получен при изследването на зрителното пространствено внимание, което предполага, че латерализацията на тези процеси на вниманието се осъществява постепенно през целия период на детската възраст, явно протича с еднаква скорост, а пуберитетната възраст е вероятно крайният срок на формиране на хемисферен контрол над тяхното протичане.

В допълнение се установява, че процесите на латерализация на селективното зрително пространствено внимание и на екзекутивното слухово вербално внимание оказват ефект върху академичната успеваемост и общата интелигентност във всички детски възрасти, но статистически значимо само за средна училищна възраст.

На базата на получените в настоящото изследване емпирични данни и техния статистически анализ могат да бъдат направени изводи, които отразяват съдържателно получените емпирични данни. Изводите са формулирани прецизно, съответни на поставените цели и задачи на дисертационния труд. Дисертантката демонстрира завидна научна интуиция и похвална изследователска етика. Изводите касаят само това, което е емпирично потвърдено. Тази научна добросъвестност се проявява и при формулирането на приносите от дисертационния труд.

Препоръките към дисертационния труд имат за цел подобряване на общото впечатление и са по-скоро формални, отколкото съдържателни:

1. Част от получените резултати могат да бъдат предвидени или вече са доказани.

2. На места езиковите конструкции са доста утежнени, което затруднява разбирането.

3. При формулирането на хипотезите не е необходимо да се указва с каква методика те ще бъдат проверявани.

4. Съдържанието на дисертационния труд е твърде раздробено – отделни параграфи могат да бъдат обединени.

Качествата на дисертационния труд могат да бъдат очертани както следва:

1. Дисертационният труд е на неразработена, но важна тема.

2. Емпиричните данни могат да бъдат мултиплицирани в различни сфери на функциониране и в различни дейности.

3. Въвежда се нова методика, лесна за администриране, но с висока надеждност.

4. Проведено е първото по рода си у нас изследване на онтогенетичната динамика на латерализацията на селективното зрително-пространствено внимание и на екзекутивното слухово-вербално внимание върху представителна извадка от клинично здрави субекти в широк възрастов диапазон.

5. Емпирично се установява, че в предучилищна и начална училищна възраст хемисферната доминантност в контрола на зрителното пространствено внимание все още не е формирана. В средна училищна възраст се ускоряват процесите на хемисферната доминантност, но окончателното ѝ стабилизиране вероятно настъпва между 15 и 20-годишна възраст.

Имайки предвид теоретичната подготовка, уменията за планиране и осъществяване на емпирично изследване, както и реалните качества на представения ми дисертационен труд, убедено гласувам с “Да” за присъждането на образователна и научна степен “доктор” на Йоанна Росенова Андонова.

2.03.2015 г.

Рецензент:.....  
/проф.д.пс.н.Ваня Матанова/